

Konference *Postparsonsové teorie sociálních systémů*

Praha, 26. května 2006

Dne 26. 5. 2006 se v aule Univerzity Karlovy v Jinonicích sešli zájemci o postparsonsové teorie sociálních systémů na stejnojmenné konferenci. Akci v loňském roce revitalizované sekce sociologické teorie Masarykovy české sociologické společnosti (MČSS) podpořila Katedra sociologie Filozofické fakulty UK. Celodenní program vyplnilo 11 příspěvků a několik diskusních bloků.

Postparsonsové teorie sociálních systémů zahrnují nejen teorii konfliktu, která parsonsové teze poněkud zproblematizovala, ale i samotnou renesanci této teorie v podobě neofunkcionalismu. Mezi nejznámější teoretiky tohoto směru patří především Niklas Luhmann (Německo), Richard Münch (Německo), Jeffrey C. Alexander (USA), ale jak je vidět i z náplně konferenčních příspěvků, také mnozí další.

Jiří Buriánek program uvedl svým vystoupením s názvem „Sociologie, systémy a rizika“. Dle jeho slov mu tato nevděčná úloha otevírat konferenci připadla zejména díky jeho dávne práci *Systémová sociologie (Systémová sociologie. Problém operacionalizace*. Praha, Univerzita Karlova 1993). Přehledně vymezil vývoj pojetí systému, od V. Pareta až po teorii chaosu, podal náčrt problematiky a shrnul tak možné pohledy na hlavní téma konference. Jako výzvu do budoucna zmínil teorii complexity.

Jan Balon svůj zajímavý příspěvek „Implikace Parsonsovy koncepce sociálních systémů pro tvorbu pojmů v sociologii“ věnoval důsledkům Parsonsovy teorie pro sociologii. Zmínil zvýšení počtu užívaných pojmů, ale i významové zatížení některých z nich, vymezil některé další konotace Parsonsovy pojmotvorby, jeho vnímání teorie společnosti. Věnoval se Parsonsově tvrzení o sjednocení Weberových kategorií prostřednictvím normativní kategorie jednání. Parsonsův teoretický systém se zhroutil, protože se nevyrovnal s kategorií voluntaristického jednání, jako au-

tor navíc naddimenzoval své úsilí o uzavřenost teorie. Kritika Parsonsovi vyčítá absenci rozvažujícího aktéra v jeho referenčním systému jednání.

Třetí příspěvek přednesl Richard Jung. Věnoval ho „Vědomí a jednání v postmoderní teorii úmyslu“. Mj. konstatoval, že systémy koncipujeme jako objekty (Ens Movens), kterým připisujeme fyzický časoprostor, a subjekty (Ens Agens), které tvoří sémiotický časoprostor. Ens Movens pojmáme jako systémy energie v zásadě vysvětlitelné termodynamikou, Ens Agens jako systémy významu v zásadě vysvětlitelné ještě ne zcela rozvinutou informatikou. V rámci vlastního pojetí se Richard Jung pokusil pojmy odpovídající v angličtině užívaným termínům *intention, experience and action* (úmysl, vědomí a jednání) vřadit do postmoderní teorie systémů.

Ihned po diskusi vystoupil Miloslav Petrusek s příspěvkem „Idea ‚racionálního konstruktivismu‘ jako neblahé sociologické dictví nebo nadějná možnost?“. Obsahově byl příspěvek věnován limitům i perspektivám sociálního intervencionismu založeného na sociologii. Konkrétní příklady byly zároveň reakcí na celospolečenskou situaci. Závěrem výčtu dvaceti hlavních argumentů pro a proti sociálnímu intervencionismu založenému na sociologii, z nichž jedním bylo např. připomenutí myšlenky T. G. Masaryka, který usiloval o vědeckou politiku založenou právě na sociologickém fundamentu, Miloslav Petrusek konstatoval, že sociologie zůstává vědou o nezamýšlených důsledcích lidského jednání a jako taková nabízí určité možnosti praktických aplikací sociologického vědění.

Druhou část konference zahájil svým vystoupením Marek Skovajsa (Luhmannovo pojetí moci: nová perspektiva nebo jen systematická zaslepenost?). Pojem „zaslepenost“ se zde objevuje v souvislosti s omezením Luhmannovy teorie (např. ve srovnání s M. Foucaultem) na jednu systémovou oblast, resp. odkazuje na slepá místa jeho teorie vůči fenoménu moci. Jeho perspektiva je v mnohém nová, ale stejně tak jako T. Parsons

a J. Habermas i on omezuje moc na moc politickou. N. Luhmann za moc považuje symbolicky generalizované komunikační médium. Aby byla moc funkční, nesmí se uplatňovat, resp. často testovat, neboť není kryta dostatkem zdrojů. (V diskusi s tímto pojetím polemizoval např. Richard Jung, který konstatoval, že nedemonstrovatelná moc neexistuje.) U N. Luhmanna je otázka legitimitnosti moci téměř nesmyslná, J. Habermas se naopak věnuje normativnímu ukotvení legitimacy moci v životním světě.

Príspevek „Napětí, sociální změna a integrace: J. Alexander a P. Colomy o neofunkcionalismu“ přednesl František Znebejánek. Věnoval jej reflexi a reakci na Parsonse, koncepci diferenciacie S. Eisenstadta, v další části pak poukázal na argumentaci, již J. Alexander s J. Colomym spojují funkcionalismus se symbolickým interakcionismem. Oproti S. Eisenstadtovi, který se snažil uvažovat o pluralismu cílů v rámci systému, J. Alexander a J. Colomy se snaží do svých úvah vělenit pluralitu hodnot (což mj. souvisí i s jejich koncepcí hnutí a protihnutí), chtějí spojit strukturu a jednání, mikro- a makromodel.

Po přestávce uvedl třetí blok Marek Německý, který se věnoval problematice „Konceptualizace sociální a systémové integrace“. David Lockwood jako první rozlišil integraci aktérů (sociální) a systémovou. Tento pro sociální vědy klíčový pojem užíval v jiném pojetí mj. i J. Habermas či A. Giddens. Ze srovnání, které autor provedl, je zřejmé, že pojetí D. Lockwooda je mnohem vhodnější.

Markéta Sedláčková ve svém příspěvku „Model sociálního uskutečňování kultury důvěry – P. Sztompka“ předvedla konkrétní příklad užití analýzy strukturního funkcionalismu. P. Sztompka se pokusil o propojení strukturního funkcionalismu s marxistickým přístupem, důvěra je pro něj strategií, která umožňuje vyrovnat se s nejistotou i se změnou. Důvěru chápe jako integrující mechanismus, který vytváří a udržuje integritu sociálních vztahů a systémů. Jeho analýza funkčních substitutů důvěry odkazuje na

R. K. Mertona nejen užitím jeho pojmů. Tuto teorii důvěry autorka porovnávala s koncepcemi N. Luhmanna a A. Giddense, celkově zhodnotila pozitiva (vnesla dynamiku do strukturního funkcionalismu, zdůraznila vliv aktérů na utváření struktury systému...) i negativa (cirkulární výklad, deviate neuvažovány nebo vnímány negativně, sociální řád založen čistě konsenzuálně...) teorie P. Sztompky.

Príspevek „Pojem struktury v Giddensově teorii strukturace“ přednesl Jan Urban. Diskutoval v něm jeden z klíčových pojmů teorie strukturace, jednoho z posledních pokusů o vybudování obecné sociologické teorie, která byla vytvářena do jisté míry nejasně v opozici k některým jednostrannostem strukturního funkcionalismu. Autor vymezil některé problémy, které jsou spojeny s chápáním struktury jako pravidel a zdrojů, přičemž respektoval pojetí teorie strukturace jako „teorie druhého řádu“, která má minimum aplikací v empirickém výzkumu. Kromě výše uvedeného zmínil i vývoj pojmu struktura u A. Giddense a nakonec nastínil několik kritických komentářů, jimiž podnítl diskusi, v jejímž rámci např. Jiří Šubrt konstatoval, že při zkoumání otázky struktury je zajímavé konfrontovat P. Bourdieu a A. Giddense.

V závěrečné části vystoupil Jiří Bystrický, Petr Lupač a Jiří Šubrt. První jmenovaný se věnoval tématu „Simulace a systémy“ v pojetí dle J. Baudrillarda. Vyšel při tom z teze N. Luhmanna, která je zároveň úvodním předpokladem Baudrillardovy teorie, podle níž realita je to, co se nepozná, když se poznává, jinými slovy: když konstruujeme skutečnost, vyjde nám pokaždé jinak. Problém tedy nastává s definicí jednotlivých sociologických pojmů. Pokud použijeme definici na vysvětlení, nikdy se nám nepodaří zcela postihnout skutečnost. Zde nachází své místo Baudrillardův koncept postavený na pojmu hyperrealita.

„Rigidita velkých technologických systémů a problém strukturální změny v informační společnosti“ byla tématem příspěvku Petra Lupače. Stručně v něm představil teorii